

5. Çarlık rejiminin krizi ve çöküşü

Egemenler arasında karışıklık

Lenin'in, emperyalist savaşın kapitalizmin iç çelişkilerini derinleştirerek bir iç savaşa yol açacağı öngörüsü esas olarak 1904-05 deneyimine dayanıyordu. O zaman Çarlık'ın Japonya karşısında aldığı askeri yenilgi doğrudan birinci Rus devrimine neden olmuştu. Dolayısıyla, bunun beraberinde getireceği devrimci ters tepkilerin daha büyük olması beklenmeliydi.

Savaş yılları boyunca, Rusya'daki egemen sınıfların kendilerine olan güvenleri giderek artan bir biçimde azalıyor, saflarındaki moral bozukluğu ve iç bölünmeler giderek derinleşiyordu. Liderlik krizi Çarlık'ın ve toplumun önde gelen kesimlerinin gücünü aşındırmaktaydı.

Lenin, devrimci durumun belirtileri arasında şunlara dikkati çekiyordu:

["Egemen sınıfların herhangi bir değişikliğe gitmeden kendi iktidarlarını sürdürmeleri olanaksız hale geldiği zaman; 'üst sınıflar' arasında şu veya bu biçim altında bir kriz durumu ortaya çıktığı zaman, egemen sınıfın siyasetinde de bir kriz yaşanır, ezilen sınıfların hoşnutsuzluk ve öfkesi birden bire bu krizin yol açtığı çatlaktan fişkırmaya başlar. 'Alt sınıflar'ın artık eskisi gibi yaşamak istemiyor olması bir devrimin fiilen yaşanması açısından genellikle yeterli değildir, 'üst sınıflar'ın da artık eskiden olduğu gibi yaşayamaz duruma gelmelerinin buna eşlik etmesi zorunludur."(1)]

Genel kriz derinleştikçe, egemen sınıfın çeşitli kesimlerinin birbirleriyle olan çatışması da büyüdü. Halk kitlesinin rejime karşı genel düşmanlığı egemen sınıf içindeki grupların birbirleriyle ve hükümetle kavgaya düşmesine yol açıyor, devlet bürokrasisinin saray zümresine karşı hissettiği genel düşmanlığı derinleştiriyordu. Çar köşeye sıkıştığı ölçüde, nihai yıkımdan sakınabilmek umuduyla, bir bakanın ardından diğerini feda ediyordu.

Tarihçi Çerniavski, 1915-16 yıllarında egemen çevreler içindeki egemen ruh halini aşağıdaki şekilde tanımlıyordu:

["Yıkımın giderek daha çok farkına varılması, hükümette, iyi eğitim görmüş çevrelerde ve bir bütün olarak toplumsal elit içinde bu farkına varışın kimi zaman bilinçli kimi zaman bilinçsiz bir biçimde yaygınlaşması; bunun sonucu yaşanan tıkanıklık, karar alma ve alınan kararları uygulama yeteneğinden yoksunluk... hükümete egemen oluyor."(2)]

Aynı tarihçi, Ağustos-Eylül aylarında Bakanlar Kurulu tutanakları üzerine yorumlarda bulunurken şunları söylüyordu: "Bakanlar Kurulu... tutanakları devrimin hükümet içindeki, egemen sınıf içindeki psikolojik önkoşulunun varlığını yansıtıyor -devrimden korkan, ondan nefret eden, mümkün olan her yola başvurarak onu önlemeyi isteyen insanlar oturup devrimin geleceği anı beklemekten başka hiçbir şey yapamaz haldeydiler"(3) Bir diğer tarihçi, V. I. Gessen, yine Bakanlar Kurulu tutanaklarıyla ilgili olarak şunları yazabiliyordu: "Hükümet sanki grevdeydi. Uzun zaman önce, resmi olarak tüm gücü elinde bulundurduğu günlerde, çöküşün er ya da geç geleceğini hiç aklına getirmemişti."(4)

Sadık bir monarşist olan İçişleri Bakanı Vekili V. I. Gurko, devrimden birkaç yıl sonra şunları yazmıştı:

"Balık baştan kokar derler. Nitekim, hükümetimiz, her nasılsa, ülkenin en sadık unsurlarını, rejimin kendisini değilse bile, onun başındakileri ve idari yöntemleri kriz içine sürüklemeyi becermişti."(5) Çar'ın etrafındaki kliklerin önemi her geçen gün artıyordu. Bakanlar Kurulu ise giderek önem kaybediyordu. Hükümetin kollektif hareket yeteneğinin ne denli azalmış olduğunu, bakanların planlar, ya da şeklen kendi denetimleri altında olan halkın durumuna ilişkin ne denli az şey bildiklerini açıkça göstermek için tek bir örnek yeterli olacaktır. Bu, askeri otoritelerin Temmuz-Ağustos 1915'te Kiev'de kitlesel bir tahliyenin gerçekleştirilmesini öngören kararıyla ilgili olarak yaşanan olaydır.

Doğal olarak, bu karara varılmasında Savaş Bakanı'nın ya da İçişleri Bakanı'nın aktif rol oynamış olduğu, ya da, en azından ilgili konuda bunların görüşüne başvurulmuş olduğu varsayılır. Oysa, fiilen yaşanmış süreç bundan bütünüyle farklıydı. Savaş Bakanı A. A. Polivanov, Bakanlar Kurulu'nun 19 Ağustos 1915 tarihli bir toplantısında tahliye ile ilgili olarak şunları söyledi:

["Olayların gidişatı hakkında Savaş Bakanı'nın bilgilendirilmesi gerekli görülmediği için genelkurmayın planlarından ve amaçlarından haberdar değilim. Bununla birlikte, askeri konularda düşünme olanağı bulabildiğim ölçüde, Kiev'e yönelik doğrudan bir tehlikenin mevcut olmadığına eminim ve... en azından, tahliye için zamanın erken olduğunu düşündüğümü söyleyebilirim."(6)]

İçişleri Bakanı Prens Şherbatov ise şunları söylüyordu:

["Genel olarak, tahliye ile ilgili olarak olan bitenler kelimenin tam anlamıyla akıl almaz şeyler. Askeri otoriteler akıl ve sağduyularını bütünüyle yitirmiş olmalı. Her yerde bir kaos ve karışıklık yaratılıyor ve sanki bu amaçlı olarak yapılıyor. Tüm yerel yaşam alt üst olmuş durumda. Gerçekten, askeri otoritelerle sivil otoriteler arasındaki ilişkileri bir düzene kavuşturmanın zamanı gelmiştir ve bunun yapılması zorunludur. Tüm varlığımızı doğrudan ilgilendiren tahliye gibi böylesine olağanüstü karmaşık bir konuda tüm yetkinin askerlerin eline bırakılması kabul edilemez bir durumdur. Bunlar merkez vilayetlerdeki durumdan bütünüyle habersizler ve, buna rağmen, binlerce mülteciyi kendi keyiflerine göre buralara sevk ediyorlar."(7)]

Dışişleri Bakanı S. D. Sazanov'un söylediği ise şunlardı:

["Bütün bu olan bitenler beni çok öfkeliyor. Savaş Bakanı Kiev'i tehdit eden bir tehlikenin olmadığına inandığını söylerken, şaşkınlık içindeki generallerimiz bu şehri tahliye etmek, Avusturya'nın ellerine terk etmek istiyorlar. Muazzam bir tahıl ambarı bölgesi olan Kiev'in gözden çıkarıldığını öğrendiklerinde müttefiklerimizin neler düşüneceklerini tahmin edebiliyorum."(8)]

Geçici bir süre Tarım Bakanlığı'na vekalet eden A. V. Krivoşeyin, söz konusu tahliye olayıyla ilgili olarak, 24 Ağustos'ta şu yorumda bulundu:

["Tarihçiler, Rusya'nın savaşı kör gözlerle yürüttüğüne, bu yüzden de yıkımın eşiğine geldiğine -ve milyonlarca insanın bilinçsiz bir şekilde diğerlerinin kibirinin ve suçlarının kurbanı olduğuna- inanamayacaklar. Genelkurmayda olan bitenler dehşet verici bir rezalettir."(9)]

Bakanlar Kurulu'nun 2 Eylül 1915 tarihli toplantısında Duma'nın dağıtılmasına ilişkin olarak yapılan karşılıklı konuşmalardan aktaracağımız birkaç paragraf, bakanlarla hükümetin başkanı arasındaki ilişkilerin niteliğinin ne olduğunu olanca açıklığıyla gözler önüne serecektir:

[A. V. Krivoşeyin: Bugün yaptığımız müzakereler, mevcut durum ve izlenen siyaset konusunda siz, Ivan Longinoviç (Goremykin) (başbakan), sizinle Bakanlar Kurulu üyelerinin çoğunluğu arasındaki görüş ayrılıklarının şimdi daha da büyümüş olduğunu açıkça göstermiş bulunuyor. Siz bu farklılıkları Çar Hazretleri'ne bildirdiniz; ancak, Çarımız, bizim değil, sizin düşüncelerinizle hemfikir olma lütfünü gösteriyor... Lütfen şu sorumu bağışlayın: Hükümet üyeleri (dahi) başka yöntemler ihtiyaç olduğuna inanırken, elinizdeki bütün bir hükümet aygıtı muhalefet halindeyken, gerek iç gerekse dış koşullar her geçen gün daha da tehditkar duruma gelirken, bu şekilde davranmaya nasıl cesaret ediyorsunuz?

I. L. Goremykin: Ne türden bir muhalefetle ve anlayışsızlıkla karşı karşıya kalırsam kalayım, Çar Hazretleri'ne karşı görevimi sonuna kadar yerine getireceğim...

S. D. Sazanov: Yarın sokaklar kana bulanacak ve Rusya uçuruma yuvarlanacak! Neden? Niçin? Her şey böylesine korkunç bir halde! Her durumda, bugünkü koşullar altında, hareketlerinizin sorumluluğunu paylaşmadığımı altını çizerek ifade etmek isterim...

I. L. Goremykin: Kendi yaptıklarımın sorumluluğunu yükleniyorum ve hiç kimseden bu sorumluluğu benimle paylaşmasını istemiyorum."(10)]

Tutanakları kaleme alan tarihçinin bunlara yazdığı giriş metninde şunları söylemesi şaşırtıcı değildir:

"Bakanlar Kurulu'ndaki konuşmalara bakarak mevcut durumu değerlendirip yargılamak durumunda kalan bir tarihçi, tarih yazmak yerine, çok geçmeden kendisini bir sokak lambasında asılı olarak bulacaktır."(11) Krivoşeyin, 19 Ağustos 1915'te umutsuzluk içinde şunları söylüyordu:

["İçişleri Bakanı'nın (Şherbatov) raporu beni derinden sarstı... İçerdeki durumun, bugünkü haliyle, ancak iki çözüme izin verdiğini Çar Hazretleri'ne bildirmemiz gerekiyor: ya güçlü bir askeri diktatörlük -eğer bunun için uygun birisi bulunabilecekse-, ya da halkla uzlaşılması. Kabinemiz kamuoyunun beklentilerine ve taleplerine uygun düşmüyor ve yerini ülkenin güvenini kazanabilecek bir başka kabineye bırakması gerekiyor. Vakit yitirmek, ne yapacağını bilmeden öylece durup sürekli uygun zamanı kollamak artık olanaksız... Böyle bir karara varmadan önce uzun süre tereddüt ettim, ancak şimdi, her bir gün bir yıl kadar önem taşıyor. Mevcut durum olağanüstü bir hızla değişiyor. Kesin adımlar atılmadığı sürece, (ne olacağına ilişkin) dört bir yandan gelen en karamsar kehanetleri dinlemek zorunda kalıyoruz."(12)]

Ne var ki, Çar'ın yapamayacak durumda olduğu şey tam da buydu: 'güçlü bir askeri diktatörlük' kurmak, ya da iktidar sistemini liberalleştirmek. Çarlık, giderek daha büyük oranda sürekli kriz doğuran bir rejim haline geliyordu.

Bakanların seçiminde uygulanan yöntem, onların önemini daha da azalttı; bu konuda fiilen işleyen kural son derece basitti: en uygunsuz olanın seçilmesi. Hükümetin kompozisyonunda sık sık, yersiz ve akılsızca değişikliklere gidiliyordu. Savaş patlak verdiğinde, Rus Başbakanı I. L. Goremykin idi. "Yaşamı boyunca bir bürokrat olarak kalmış bu yetmiş beş yaşındaki muhafazakar adam, kendi sözleriyle, 'naftalinlenip kaldırılmış kışlık bir palto gibi' bavuldan çıkarılarak işbaşına getirilmişti ve işi bittiğinde tekrar bavuldaki yerine gönderilmesi hiç de zor olmayacaktı."(13)

İngiliz Büyükelçisi Bukhanan, Goremyikin'i bu şekilde tanımlıyordu:

["Cana yakın yanları olan, üşengeç, işine yıllarını vermiş, zamana ayak uyduramamış sevimli bir beyefendi idi... Doğuştan saraylı olmanın kazandırdığı bir beceriklilikle kendisini İmparatoriçe'ye sevdirmişti; ancak, sahip olduğu aşırı monarşist görüşleri dışında, şu veya bu konuda önerebileceği hiçbir şeyi yoktu."(14)] Goremyikin öylesine yaşlıydı ki, istifa etmek için tekrar tekrar izin istedi. Ancak Çar onun bu isteğini her defasında reddetti. Bir keresinde, Goremyikin muhzun bir edayla şunları söylemişti: "Çar tabutunun etrafındaki kandillerin çoktan yandığını, geriye yalnızca cenaze merasimim kaldığını göremiyor"(15) Çar bu eski monarşiste hala değer veriyor ve onu bırakmak istemiyordu.

Bununla birlikte, Şubat 1916'da Çar Goremyikin'in yerine Stürmer'i getirdi. Bukhanan yeni başbakanı şu şekilde anlatıyordu:

["Stürmer ikinci sınıf bir zekaya sahip, deneyimsiz, dalkavuk, kendi çıkarı için her şeyi yapmaya hazır, son derece ihtiraslı biriydi ve başbakanlığa atanmasını Rasputin'in arkadaşı olmasına ve İmparatoriçe'nin danışmanlarınca destekleniyor olmasına borçluydu... Kendisine kabine şefi olarak seçtiği Manouiloff'un eski bir okhrana (gizli polis) ajanı olması ve birkaç ay kadar sonra bir bankaya şantaj yaptığı için tutuklanması, yeni başbakanın nasıl biri olduğu konusunda bir fikir verebilir."(16)]

Dönemin Fransız Büyükelçisi de Stürmer hakkında olumsuz izlenimlere sahipti:

["Vasat zekaya sahip birinin de gerisinde -üçüncü sınıf bir zeka, rezil bir ruh, bayağı bir karakter, samimiyetsizlik, devlet işlerine ilişkin ne bir fikre ne de bir deneyime sahip olmayış. Kurnazlık ve dalkavukluk konusundaki yeteneği, belki de bu şahıs hakkında söylenebilecek yegane şey... Onun başbakanlığa atanması, yalnızca bir kukla olarak seçildiği, bir diğer deyişle, silik ve istenildiği gibi yönlendirilebilir bir kişi olması dolayısıyla seçildiği varsayımında bir anlam kazanıyor... Rasputin tarafından İmparator'a hararetle önerilmişti."(17)]

Kasım 1916'da Stürmer'in yerine Trepov getirildi; Trepov ise, Ocak 1917'de yerini yaşlı Prens N. D. Golitsin'e bıraktı. Golitsin, nafile bir şekilde Çar'a 'bu görevden mazur görülmesi' gerektiğini anlatmaya çalıştı; hasta durumdaydı ve kırk yedi yıllık hizmet süresi içinde hiçbir zaman siyasetle ilgili olmamıştı (savaş sırasında büyük ölçüde Kızıl Haç içinde faaliyet yürütmüştü).(18) Kendisinin yerine bir başkasının seçilmesi için Çar'a yalvardı. "Kendimi anlatırken kullandığım dili bir başkası kendisinden söz ederken kullansa, o kişiyi düelloya davet etmek durumunda kalırdım" diyordu.(19)

Diğer bakanlar da birer gölge gibi gelip geçtiler. Savaş Bakanı Sukhomlinov, 1915 yılı Haziran ayında esrarengiz bir biçimde görevden alındı. Büyük miktarda bir parayı zimmetine geçirmekle suçlanıyordu:

["Ordunun araç gereç ihtiyacının giderilmesinden sorumlu bakanlıklarda rüşvet ve yolsuzluk olaylarının yaşandığına ilişkin söylentiler vardı. Donanma Bakanlığı uzun zamandan beri burada dönen yolsuzluk olaylarıyla ünlenmişti; savaş patlak verdiğinde, bakanlığın vatanseverliğini kanıtlayacağı ve büyük ihale anlaşmaları sırasında yaşanan rüşvet olaylarına bir son vereceği söyleniyordu. Ne var ki, çok geçmeden, Donanma Bakanlığı'nın üst kademelerinde yolsuzlukların yeniden başgösterdiği konuşulmaya başlandı."(20)

Oluşturulan özel bir komisyon gerekli araç gerecin orduya gönderilmesi sırasında yaşanan aksaklıklardan gerçekte kimlerin sorumlu olduğunu tespit etmekle görevlendirildi. Sukhomlinov'un faaliyetlerini inceleyen komisyon, onun mahkeme önünde hesap vermesi gerektiğine karar verdi. Kamuoyunun ilgi odağı haline gelen Sukhomlinov'un duruşması mevcut rejimin saygınlığını öylesine düşürdü ki, burada durup bu insanın kişiliğine ayrıntılı bir şekilde göz atmak yerinde olur."(21)

Buna ek olarak, Sukhomlinov'un yardımcısı S. N. Miasoedov'un bir Alman casusu olmasından şüphe ediliyordu. Miasoedov askeri mahkemede yargılandı ve suçlu bulunarak idam edildi.(22) Sukhomlinov ise tutuklandı. Onun yerine Savaş Bakanı olarak atanan Polivanov, birkaç ay sonra yerini Bukhanan'ın 'tamamen silik bir kişilik' olarak tanımladığı Shuvaev'e bıraktı.(23)

Polivanov görevden alındığı zaman Çariçe Çar'a şunları yazdı: "Oh, bu ne rahatlık! Şimdi artık rahat uyuyabileceğim"(24) Diğerleri ise şaşkınlık ve ürküntü içindeydi. Sir Alfred Knox, Polivanov Rusya'daki en yetenekli askeri örgütleyiciydi ve onun görevden alınması bir felaket idi' diye yazıyordu.(25) Garip olan bir başka şey, Çariçe'nin yakın sırdaşı olup 'kutsal insan' olarak anılan Rasputin'in sesinden çok hoşlandığı bir kişinin salt bu nedenle İçişleri Bakanlığı'na atanmış olmasıdır:

["Bir keresinde, Rasputin Villa Rode adlı bir gece kulübünde yemek yediği sıra, gözüne A. N. Khvostov isimli bir adliye katibi ilişti. Rasputin şarkı söylemekte olan çingene korosunu beğenmemişti; bas seslerin çok zayıf kaldığını düşünüyordu. Bakışları iri ve şişman bir bedene sahip Khvostov üstünde yoğunlaştı; onun sırtına vurarak, "Git şunlara şarkı söyleme konusunda yardımcı ol, kardeşim. Şişman bir adamsın, çok iyi ses vardır sende" dedi. İçkinin etkisiyle şen ve çakırkeyif bir halde olan Khvostov sahneye fırladı ve gökgürültüsünü andıran tok bir sesle şarkı söylemeye başladı. Neşesi yerine gelen Rasputin alkışla beğenisini dile getirdi. Bundan bir süre sonra Khvostov İçişleri Bakanı oldu. Khvostov'un bu şekilde

bakanlığa atanması Duma üyesi Vladimir Purişkeviç'i çileden çıkardı; Purişkeviç, bir konuşması sırasında, yeni bakanların artık hükümet etme yeteneklerine göre değil, çingene müziği konusundaki becerilerine göre seçildiklerini söyledi."(26)]

Tam "Güler misin, ağlar mısın?" diye sorulacak bir durum.

Şubat Devrimi'yle yüz yüze kalan İçişleri Bakanı Aleksandr Protopopov oldu. O da Rasputin'in adayı olarak bu mevkiye gelmişti. Çariçe, Eylül'de Çar'a yazdığı bir mektupta "Grigori tüm içtenliğiyle senden Protopopov'u seçmeni diliyor" diyordu. İki gün sonra aynı isteği yineledi: "Lütfen Protopopov'u İçişleri Bakanlığı'na getir."(27)

Buna razı gelen Çar, bir telgrafla bunu kabul ettiğini bildirdi: "İsteğin yerine getirilecek". Yazdığı bir mektupta şunları söylüyordu: "Umalım, Tanrı'nın lütfuyla Protopopov şu an ihtiyacımız olan türden bir adam çıkar". Sonuçtan büyük mutluluk duyan Çariçe, "Tanrı yeni seçimin Protopopov'u takdis etsin.

Arkadaşımız onu tercih etmekle çok akıllıca bir iş yaptığını söylüyor" diye karşılık verdi.(28)

Yiyecek tahsisatını düzenlemek gibi çok yaşamsal bir sorumluluğun Protopopov'a verilmesi, yine Rasputin'in aklından çıkmış bir fikirdi. Çariçe, Çar'ın olurunun almaya bile gerek duymadan, ona yiyecek tahsisatını kontrol etme yetkisini vermişti. Çar'a gönderdiği bir mektupta, "Yaptığımı başla -ama bunu yapmak zorundaydım. Arkadaşımız bunun mutlak bir zorunluluk olduğunu söyledi" diye yazıyordu:

["Stürmer, bu kurye ile yiyecek tahsisatının bütün sorumluluğunu derhal İçişleri Bakanı'na bırakan bir belgeyi imzalaman için sana gönderiyorum... Bu adımı atmak zorunda kaldım, çünkü Grigori Protopopov'un her şeyi kendi elinde toplayacağını... ve böylece Rusya'yı selamete çıkaracağını söylüyor... Beni başla, ama senin tatlı hatırın için bu adımı atmak zorundaydım."(29)]

Böylece, bu budala adama, 1916-17 kışı gibi son derece kritik bir dönemde polis teşkilatının ve yiyecek tahsisinin kontrolü gibi önemli bir sorumluluk verildi; çünkü, Çar ve Çariçe gibi onun da kafası ortaçağa özgü mistik inançlarla doluydu. Masasının arkasında bir ikon asılıydı ve bazen sanki bir insanmış gibi bu ikonla konuşurdu. Protopopov, bir keresinde, söz konusu ikonu kast ederek Kerenski'ye "Her işimde bana yardımcı oluyor; yaptığım her şeyi O'nun tavsiyesini aldıktan sonra yapıyorum" diyordu.(30)

Bukhanan ise Protopopov'u şöyle anlatıyor: "Zihinsel olarak hasta bir insan olan Protopopov, Çariçe'yle yaptığı görüşmelerde Rasputin'in ruhuyla yaptığı hayali konuşmalardan söz eder ve Rasputin'in ruhunun uyarı ve mesajlarını Çariçe'ye iletirdi."(31)

Savaş sırasında geçen iki buçuk yıl içinde, Rusya dört farklı başbakan, beş içişleri bakanı, dört tarım bakanı ve üç savaş bakanı gördü.

Rasputin

Rus siyasi çevresinin en tepesinde yaşanan karmaşa, Çar'ın etrafında, toplumun genel gerilemesinin bir sembolü haline gelmiş olan Grigori Rasputin'in başında bulunduğu yoz bir kliğin oluşmasına olanak tanıdı. ["Kasım 1905'e doğru, -bir başka deyişle birinci devrimin en kritik aşamasında- Çar günlüğüne şunları yazıyor: "Tobolsk vilayetinden Grigori isminde bir ermiş'le tanıştık." Çar'ın sözünü ettiği bu kişi Rasputin idi -başında giriştiği at hırsızlığı eyleminden sonra yediği dayak sırasında aldığı yaranın izini taşıyan Sibiryalı bir köylü. Uygun bir zamanda ortaya çıkan bu 'Ermiş', çok geçmeden etrafında resmi yardımcılar buldu -ya da onlar onu buldu; böylece, Çariçe ve onun aracılığıyla Çar üzerinde büyük bir nüfuzla sahip yeni bir yönetici grup oluştu.

1913-14 kışından itibaren, Petersburg sosyetesinde, bütün yüksek düzeyde atamaların, önemli görev ve anlaşmaların Rasputin'e ve etrafındaki kliğe bağlı olduğu açıkça söylenir oldu... Polis ajanları, destansı bir dille, her gün bu Dost'un cümbüş ve içki alemlerinin kayıtlarını tutuyorlardı. "Bu sabah saat 5'te tamamen sarhoş bir şekilde geri döndü". "Aydın 25. gününü 26'sına bağlayan gece, kadın oyuncularından V. geceyi Rasputin'le berbaber geçirdi." "Prens D ile (Çar'ın yatak odası ayanından bir beyefendinin karısı) Astoria Oteline geldi"... Bunun hemen yanındaki bir başka raporda: "Tsarkoe Selo'dan gece 11 sularında döndü." "Rasputin, yanında Prens Sh. olduğu halde eve geldi -çok sarhoştular ve gelir gelmez yine birlikte dışarı çıktılar." Ertesi gün sabahı ya da akşamı, Tsarkoe Selo'ya bir gezi daha. Polis ajanının onun neden böylesine düşünceli görüldüğü sorusuna verilen yanıt: "Çünkü Duma'yı toplantıya çağırıp çağırılmamak konusunda bir karara varamıyor". Sonra yine: "Eve sabah saat 5'te oldukça içkili olarak geldi." Dolayısıyla, aylar ve yıllar boyunca tutulan raporların üç anahtar sözcüğü hiç değişmedi: 'Oldukça sarhoş', 'Çok sarhoş' ve 'Tamamen sarhoş'."(32)]

Şiddetlenen fırtınanın önünde kendilerini çaresiz hisseden Çar ile Çariçe, bu 'Ermiş'in mistik gücüne bel bağladı. Çariçe, 1915 yılı Haziranı'nda, Çar'a "Dostumuza kulak ver" diye yazar:

["O'na inan. Tüm içtenliğiyle senin ve Rusya'nın çıkarlarını düşünüyor. Tanrı'nın O'nu bize yollamış olması nedensiz değil, O'nun söylediklerine daha çok dikkat etmeliyiz. Boş şeyler söylemiyor ve yalnızca dualarına

değil, öğütlerine de kulak vermeliyiz... O'nun isteği hiç aklımdan çıkmıyor ve bu istek yerine getirilmediği takdirde bizimle birlikte ülkenin felakete sürükleneceğini biliyorum. Ciddi biçimde konuştuğu zaman söylediği her şeyin bir anlamı var."(33)]

Eylül 1916'da: "Dostumuzun bizim ve ülkemiz için neyin iyi neyin kötü olacağı konusunda tanrı vergisi bir bilgelige sahip olduğuna yürekten inanıyorum. Geleceği görüyor, bu nedenle onun değerlendirmelerine güvenebiliriz."(34)

Çar, gerçekte hiçbir yeteneği olmadığı halde sahip bulunduğu Başkomutan sıfatıyla ordu genelkurmayına gittiği zaman, Rasputin'in telkin ve kışkırtmasıyla devletin işlerini kendi kontrolüne aldı. Bu, kaderci ve iradesiz bir insan olan Nikolai'ye yakışan bir durumdu.

Rasputin askeri meselelere de müdahale etti. Öte yandan, Çar'dan aldığı gayriresmi vekalet yalnızca işlerine göz kulak olmakla sınırlı bulunan Çariçe de kendi yetki alanını aşmaya başlamıştı.

Rasputin, Çariçe'ye, uyuduğu sıra kendisine tanrı tarafından iletilmiş bir vahiyden söz etti. Çariçe, Kasım 1915'te Çar'a yolladığı bir mektupta, "Aklımdayken, Dostumuz'un uyurken tanrıdan aldığı bir mesajı sana iletmek istiyorum" diye yazıyordu:

["Riga'ya doğru asker gönderilmesi emrini vermen için sana yalvarıyor ve bunun zorunlu olduğunu söylüyor; aksi takdirde Almanların bütün kış boyunca çok sağlam bir biçimde yerleşeceklerini ve onları yerlerinden sökmek için çok ağır ve kanlı olacağını düşünüyor... Bunun şu an en önemli şey olduğunu söylüyor ve ordularımızın ilerlemesi emrini vermen için sana ciddi olarak yalvarıyor. Bunu yapabileceğimizi ve yapmamız gerektiğini, bu durumu derhal sana yazmak zorunda olduğumu söylüyor."(35)]

1916 yılındaki büyük Rus saldırısı sırasında Rasputin'in askeri işlere müdahalesi doruğuna çıktı. Daha 25 Temmuz'da Çariçe şunları yazıyordu: "Dostumuz, çok ağır kayıplardan sakınabilmek için ileri harekatta çok ısrarcı olmamak gerektiğini düşünüyor."(36) 8 Ağustos'ta: "Dostumuz, Karpatlar'a çıkmamamız, buraları almaya çalışmamamız gerektiği fikrinde, aksi takdirde kayıpların çok büyük olacağından korkuyor."(37) 21 Eylül'de Çar şunları yazıyordu: "Aleksiev'den, umutsuzca girişilen saldırılarımızı durdurması için Brusilov'a emir vermesini istedim." Çariçe mutlu bir şekilde yanıtlıyordu: "Dostumuz, Brusilov'a verdiği yeni emirlerle ilgili olarak, 'Babamızın (Çar'ın) emirleri çok sevindirici, her şey iyiye gidecek' diyor."(38)

Tanrı kimi yıkıma uğratacağını bilir

Çariçe'nin ve çevresindeki grubun ortaçağa özgü bilmesinlerciliği (obscurantism)* onların devrimin giderek büyüyen dalgalarının ciddiyetini gerektigince kavramalarını engelledi. Çariçe sınırsız bir cahillik içindeydi. Ona göre, ihtiyaç duyulan tek şey halkı kamçulamaktı. Nitekim, 14 Aralık 1916'da, monarşi devrilmezden on hafta kadar önce, Çar'a Duma'nın önde gelen bütün üyelerini tutuklamasını önerdi: "Büyük Petro, Korkunç İvan, İmparator Paul gibi davran; onları mahvet!" Şubat Devrimi'nden beş gün önce yazdığı bir diğer mektupta ise daha da ileri gidiyordu:

["Bugüne kadar onlara sevgi ve şefkat göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmadın; şimdi bırak yumruğunu da görsünler. Bunu bizzat kendileri istiyor -son zamanlarda sayısız çoklukta insan bana 'Bizim iyi bir dayağa ihtiyacımız var' dedi. Garip, ama ne yaparsın ki Slav kültürü böyle -sarsılmaz bir kararlılık ve hatta gaddarlık ve sevgi. Senden korkmayı öğrenmeliler; sevgi tek başına sorunu çözüyor."(39)]

Çariçe'nin siyasi kavrayıştan ve halkın nabzını elde tutma becerisinden ne denli uzak olduğu, başkent genel grevle sarsıldığı günlerde, 26 Şubat'ta Çar'a yazdığı bir mektuptan açıkça anlaşılır:

["Bu serserilerin bir hareketi; genç insanlar başkalarının çalışmasını da engelleyen işçilerle birlikte sağa sola koşuşturup ekmek yok diye bağırıp çağırıyorlar, heyecan yaratmaya çalışıyorlar. Eğer hava soğuk olsaydı, muhtemelen evlerinde oturuyor olacaktı. Ama bunların hepsi geçecek ve ortalık yatışacak, yeter ki Duma aklını başına devşirsin."(40)]

Çariçe ve etrafındaki klik Duma'ya karşı, bakanlara ve ordudaki generallere karşı entrikalar planlarken çarlık idaresinin her üyesinin kendisini çaresiz ve yalnız hissetmesine, herkesle ihtilaf içinde olmasına şaşmamak gerek.

Nitekim, İçişleri Bakanı Şerbatov, 21 Ağustos 1915 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısında şunları söylüyordu:

["Majesteleri'ne yazılı bir rapor sunmalı ve ne en yüce iktidarın hamiline, ne orduya, ne şehirlere, ne Zemstvolara, ne asillere, ne tüccarlara, ne de işçilere güven duyabilen bir hükümetin yalnızca faaliyet yürütememekle kalmayıp aynı zamanda varlığını bile sürdüremeyeceğini anlatmalıyız. Bu açıkça bir saçmalık! Burada oturup duran bizler Don Kişot'lara benziyoruz!"(41)]

28 Ağustos 1915 tarihli oturumda, Tarım Bakanı Vekili Krivoşeyin şunları söyledi:

["Herkes birlikten ve halkla bütünleşmekten söz ediyor; fakat, diğer yandan, sivil ve askeri otoriteler ortak bir düşünceye varamıyorlar ve bir yıl için birlikte çalışma becerisini gösteremiyorlar. Bakanlar Kurulu müzakerelerde, ricalarda bulunuyor, istekleri dile getiriyor, arzu ve taleplerini sunuyor -ve hepimizi aşağılayan sayın generallerimiz hiçbir şey yapmıyorlar."(42)]

9 Ağustos 1915'te, Dışişleri Bakanı Sazonov, "Hükümet boşlukta duruyor; ne aşağıdan ne de yukarıdan destek görüyor" diyordu.(43)

Aşırı sağcı milletvekili A. I. Savenko, Duma'nın 29 Şubat 1916 tarihli oturumunda şunları söyleyebilmişti: ["Ülke açısından ne korkunç bir durum ki, anavatanımız en zor sınavlarından geçerken ülke hükümetine güven duymuyor; hiçkimse, hatta sağ bile hükümete güvenmiyor -aslında hükümet de kendisine güven duymuyor ve yarının ne getireceğinden emin değil."(44)]

Gerçekleşmeyen Saray Devrimi

Çarlık rejiminin krizi derinleştikçe, egemen sınıfın giderek artan sayıda bölüntüsü, aşağıdan gelecek bir devrimi engelleyebilmek için... yukarıdan bir devrime ihtiyaç olduğundan söz etmeye başladı.

Ağustos 1916'da, sağcı Oktobrist lider Aleksander Guçkov, Genelkurmay'daki General Alekseev'e bir mektup yolladı; Guçkov, kopyaları geniş bir çevrede dağıtılan bu mektupta şunları söylüyordu:

["İç cephe tam bir parçalanma yaşıyor... Devlet iktidarının temeli oyuluyor... İç cephe, geçen yıl olduğu gibi, cephedeki şanlı ordularınızın, şanlı stratejinizin ve bütün ülkenin bataklığa sürüklenmesi tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyor... Bay Trepov'un otoritesi altında haberleşmenin olması gerektiği gibi işlemesi, Prens Şakhovski'a emanet edilmiş sanayinin iyi bir şekilde çalışması, Kont Bobrinski'nin ellerine teslim edilmiş olan tarımımızın bereketli olması ve yiyecek tahsisinin gerektiği gibi idare edilmesi umulamaz. ... Bu hükümet, -gerçek bir hain olmasa bile- (hem ordu, hem halk arasında) ihanet etmeye hazır olmakla ün salmış bir insan tarafından, Bay Stürmer tarafından yönetiliyor. Anavatanımızın yazgısına ilişkin çok derin bir kaygının kamuoyunu ve halkın duygularını hakimiyeti altına almış olduğunu görmeniz gerekir. Cephe gerisindeki bizler, bu felakete karşı mücadele edecek güçte değiliz, ya da tamamen güçsüz durumdayız. Bizim mücadele yöntemlerimiz iki taraflıdır ve -işçi sınıfı başta olmak üzere halk yığınlarının kıskırtılmaya hazır bir durumda olması nedeniyle- büyük bir yangının, boyutları hiçkimse tarafından tahmin edilemeyecek ya da sınırlandırılmayacak büyük bir yangının ilk kıvılcımı olabilir...]

Yapabileceğiniz bir şey olabilir mi? Doğrusu bilmiyorum."(45)]

Bunun pratik anlamı, bir darbeye girişmesi için generale çağrıda bulunmaktı. Guçkov ile egemen sınıfın diğer üyeleri, ordunun iktidara el koyacak cesareti göstermesini umuyor, bunun için dua ediyorlardı. Ne var ki, General Alekseev bu adımı atmayı reddetti.

Bundan üç ay sonra, daha sonraları Geçici Hükümet'in başına geçecek olan Kerenski'e göre, 15-16 Kasım günlerinde Çar'ın konutunda gerçekleştirilecek bir darbe için gizli bir planın hazırlığına girişilmişti. Bu, Prens Lvov ile General Alekseev arasında kalan özel bir anlaşmaydı. Bu ikisi, Çariçe ve Rasputin kliği tarafından Çar'a uygulanan basınca bir son verilebilmesi için Çariçe'nin Çar üzerindeki nüfuzunun kırılması gerektiğine karar vermişlerdi. Alekseev ve Lvov, Çar'ı saptanan saatte Çariçe'yi Kırım'a ya da İngiltere'ye yollamaya ikna edebileceklerini umuyorlardı.(46)

Ocak 1917'de, General Krymov cepheden geldi ve Duma üyelerinin önünde artık işlerin aynı biçimde sürdürülemeyeceğinden yakındı:

["Ordu içinde öyle bir ruh hali söz konusu ki, bir darbe haberi herkes tarafından mutlulukla karşılanacak. Bir darbe kaçınılmaz; cepheye düşünülen şey bu. Eğer buna karar verirseniz sizi destekleyeceğiz. Bundan başka bir çıkış yolu olmadığı da açık. Siz ve diğerleri elinizden gelen her şeyi yaptınız, ama karısının şeytansı nüfuzu Çar'a söylenen dürüst sözlerden daha kudretli. Artık zaman yitiremeyiz."]

Shidlovski, öfke içinde, "Eğer Rusya'yı yıkıma sürüklüyorsa O'na (Çar'a) acıyıp müsamaha gösteremeyiz" diye bağırdı. Bu gürültülü tartışma sırasında, General Brusilov'un -gerçekten söyleyip söylemediği belli olmayan- şu sözleri de kayıtlara geçti: "Eğer mesele gelip Çar'la Rusya arasında bir tercih yapma zorunluluğuna dayanırsa, benim tercihim Rusya'dan yana olacak."

Bir Kadet olan Shingarev ise şunu söyledi: "General haklı -bir darbe zorunlu. Ancak buna girişme cesaretini kim gösterecek?"

Sorun da buydu. Hiçkimse harekete geçme yürekliliğini gösteremedi. Herkes sürekli darbeden söz ediyor, ama bu yolda küçücük bir adım bile atılamıyordu.

Çar ailesine yakın kişiler bile acil bir darbeye ihtiyaç olduğu fikrini olumlamaya başlamışlardı:

* Bilmesinercilik: Toplumda belli sınıf ve katmanların gerçekleri bilmemesi gerektiğini savunan siyasa -ç.n.